

МІФОРЕКОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ КИТАЙСЬКОГО ОБРАЗУ МІСЯЧНОЇ ПАНІ У РОМАНІ ЕМІ ТАН «КЛУБ РАДОСТІ ТА ВДАЧІ»

Питання взаємодії культур у творчості американської письменниці китайського походження Емі Тан (Amy Tan) неодмінно веде до звернення до міфології – як первинного і спільного для всіх рас уявлення про світ. Міфологічне мислення є невід’ємною частиною мислення, а його реалізація відбувається у міфах та міфологемах, що створюють міфологічну концептуальну сферу національно-культурної картини світу.

Вивченню міфологічних сюжетів у творчості Емі Тан присвячені роботи багатьох дослідників у рамках азіатсько-американського канону. Так, Гарольд Блум (Harold Bloom), І.Д. Хантлі (E.D. Huntley) здебільшого звертаються до аналізу найбільш видимих міфологем, запозичених авторкою у китайській культурі. Інший підхід застосовує до аналізу міфічних сюжетів у романах Емі Тан дослідниця Тамі С. Конард у ґрунтовній праці «Створення азіатсько-американської міфології: розповіді у творах Емі Тан» (Tammy S. Conard, «Creating an Asian-American Mythology: Storytelling in Amy Tan's fiction»). Дослідниця вважає, що оповіді Емі Тан є втіленням «нової» китайсько-американської міфології, покликаної приєднати азіатські міфи до оточуючої американської ідеології [3].

Такий погляд торкається лише видимих поверхових процесів і викликає питання, чи таким безумовним є процес пристосування до «домінантної американської ідеології»? Аналіз трансформації міфічних сюжетів у творчості Емі Тан уможливорює подібні сумніви. Досить вагомі аспекти творчості Емі Тан досі залишаються недостатньо розробленими науковцями, а саме – міфопоетичний аспект текстів письменниці у контексті західної літературної традиції у взаємозв’язку із запозиченнями із китайської культури, дослідження функцій міфологічних мотивів у прозі письменниці, механізми функціонування тексту на міфопоетичному рівні, переорієнтація у концептах міфів: східний/західний, чоловічий/жіночий.

До комплексного розгляду міфологічних сюжетів Сходу та Заходу вдавалися такі науковці як Є. Мелетинський «Поетика міфу», І.М. Дьяконов «Архаїчні міфи Заходу та Сходу», Я.Е. Голосовкер «Логіка міфу», О.М. Фрейденберг «Міф і література давнини» та ін. Особливої уваги заслуговує чотирьохтомна монографія Дж. Кемпбела «Маски Бога», що представляє собою ґрунтовний історичний огляд міфології багатьох народів. Названі роботи сприяють розумінню та осягненню класичних та національних канонів, завдяки яким формується міфомислення письменників сучасної доби.

Складність і комплексність дослідження феномена міфологізації Є.Мелетинський пояснював його функціонуванням у досить широкому ареалі: це і прагнення з тієї чи іншої причини зв’язати сучасне із минулим заради

викривання їх спільної природи (напр., Д.Джойс), це і опора на традиції європейської гуманістичної думки і класичної моралі (Т.Манн), і в ім'я збереження і відродження національних форм думки і творчості (латиноамериканські та афро-азіатські письменники).

Однією із актуальних проблем сучасного літературознавства є питання міфологізації та деміфологізації як взаємодоповнюючих процесів у культурі. В.Н. Топоров у книзі «Міф. Ритуал. Образ» надає наступного визначення даним процесам: «міфологізація, як створення найбільш семантично багатих, енергетичних образів дійсності, що мають силу прикладу, та де міфологізація, як руйнування стереотипів міфопоетичного мислення, що втратили свою «підйомну» силу, – у їх єдиному прагненні до підтримання максимально можливого зв'язку людини із сферою побутового» [9,5]. Процеси міфологізації та деміфологізації прирівнюються до концепції активації та реактивації міфу за К. Леві-Стросом. Міфологізація створює та закріплює міфологеми – такою вважається одна із складових процесу відбудови «авторського міфу» у романах Емі Тан. А властива письменниці поетика деміфологізації перетворює їх на звичайні концепти, що відповідають дійсності та функціонують на рівні соціальної міфології. Таким різноспрямованим бачиться процес міфореконцептуалізації у прозі письменниці.

З точки зору літературної компаративістики пильної уваги заслуговує питання національних особливостей міфопоетики Емі Тан. На схильність азіатських письменників до юнгіанського типу міфотворчості звертав увагу Є.Мелетинський. Дослідник пояснював даний феномен тим, що міфологічні традиції все ще є живим підґрунтям національної свідомості і навіть багаторазове повторення тих самих міфологічних мотивів засвідчує, у першу чергу, стійкість національних традицій, національної життєвої моделі, притаманні азіатам. Таким чином, теорія архетипів за К.Юнгом, стає впливовим аргументом під час дискутування щодо питання міфореконцептуалізації у романі Емі Тан «Клуб радості та вдачі». Особливого інтересу заслуговує процес зміни міфологічних мотивів у авторській свідомості, їх включення до нової широкої системи, що взаємодіє і з галуззю несвідомого, і з пам'яттю культури, і із сучасною текстовою реальністю.

Особливістю міфопоетики Емі Тан є те, що міфологічна метамова авторки здатна будь-яке зображуване у певній культурі явище (соціальне, психологічне тощо) привести до спільного знаменника універсального і загальнолюдського. Вочевидь кожний міфологічний елемент виконує у романах письменниці особливу функцію. Базовими при цьому для нас стають наукові труди М.Еліаде і К.Леві-Стросса, що пропонують онтологічну основу для опису міфологічних структур і надають практичних порад для їх аналізу.

Різноманітність шляхів до дослідження міфологічних мотивів, що зберігаються у культурі та продовжують своє функціонування у сучасних літературних текстах, доводить їх стійкість під плином часу. Однак, однією із проблем, не повністю осмисленою літературознавцями, є проблема аналізу

міфологічних моделей, що функціонують на тлі двох і більше культур. Дослідження міфопоетики у романах авторки виявляє, що два світи – китайський та західний – не існують ізольовано, а гармонійно поєднуються у художньому просторі письменниці.

Дана стаття пропонує аналіз реконцептуалізації відомої китайської міфологеми Місячної Пані (Moon Lady), дружини стрілка Йі, Чан-Е, у романі «Клуб радості та вдачі» (The Joy Luck Club, 1998). Міфічна постать не тільки є міфологемою у китайській культурі, її зображення також працює на внутрішньому рівні тексту, посилюючи значущість не тільки культурних, але і загальнолюдських цінностей.

Стрілок Йі – знаменитий герой китайського міфу «Да Йі стріляє у сонця», відомий тим, що збив із лука зайві дев'ять сонць, що загрожували спалити все живе на землі. За Є.М. Мелетинським, це – архетип богатиря-борця, нарівні із Гераклом і Тезеєм із античної міфології [8,109]. Королева-матір Заходу, Сіванму, нагороджує Стрілка Йі персиком вічного життя, який викрадає дружина героя, Чан-Е, що також прагнула безсмертя. Китайський фольклор містить суперечливі версії даного міфологічного сюжету, однак спільний для них всіх образ дружини-зрадниці сприяв виникненню окремого міфу на основі аналогічної міфеми: «Чан-Е втікає на Місяць». Скуштувавши персик безсмертя, Чан-Е відчула надзвичайну легкість та піднеслася до місяця, де їй судилося довічне усамітнення.

Героїня «Клубу радості та вдачі» Їн-їн Сен-Клер (Ying-ying St. Clair) переказує міф про Місячну Пані, пригадуючи своє дитинство, коли вона із сім'єю приймала участь у святкуванні Свята Місяця та загубилася у натовпі людей. Дівчинка намагається знайти свою родину, і натрапивши на театральну виставу, що зображала сцену міфу, підбігає до Місячної Пані, маючи до неї секретне бажання – бути знайденою: «In one small moment, we had both lost the world, and there was no way to get it back» [5,81].

Уолтер Шір (Walter Shear) вдається до аналізу даного уривку з точки зору «відкинутого» індивіда на тлі іншої культури, якими у «Клубі радості та вдачі» виступають матері – іммігрантки із Китаю, що досі відчувають себе чужими на теренах Сполучених Штатів [1, 87]. На той момент Їн-їн, боячись не відшукати свою родину, ідентифікує себе з Місячною Пані, як із такою ж «загубленою» жінкою, і відчайдушно кидається до богині-акторки, маючи до неї секретне бажання. Але наблизившись до акторки ілюзія красивої і доброї жінки руйнується – Їн-їн розуміє, що героєм драми насправді є чоловік-актор, що грає жіночу роль, – і вся надія на допомогу Місячної Пані згасає. Їн-їн ідентифікує себе з Місячною Пані як дитина, і як доросла жінка. Вона розуміє, що Місячна Пані не виконає її бажання, бо є лише персонажем драми. Так у романі зображена руйнація особистих сподівань на диво. Розповідь про Місячну Пані – це тільки міф, історія про «загублених» китайських жінок, що хочуть бути віднайденими: «We are lost... unseen and not seeing, unheard and not hearing, unknown by others» [5,67].

Існує декілька версій щодо смерті Стрілка Йі, але всі вони сходяться у тому, що герой загинув не власною смертю, його було вбито. Емі Тан деконструє міфологічний сюжет, використовуючи принцип антитези – якщо Місячна Пані живе на місяці, то Стрілок Йі стає володарем сонця. Героїня театральної вистави у романі промовляє: «My fate and my penance...to live here on the moon, while my husband lives on the sun, so that each day and each night, we pass each other, never seeing one another, except this one evening, the night of the mid-autumn moon» [5,80]. Подібна деконструкція сюжету може розглядатися з точки зору критики гендерної конверсії. Так, дослідниця Тамі С. Конард аналізує образ Чан-Е, як дружини, що порушує традиційні гендерні ролі у китайському суспільстві, ослуховавшись свого чоловіка. Героїня Ін-їн вважає покарання Місячної Пані цілком виправданим, адже жінкою, що зростала в Китаї, досі керують правила традиційної патріархальної системи: «For women is yin...the darkness within, where untempered passions lie. And man is yang, bright truth lighting our minds» [5,81].

У роботі «Жіноче творіння правди» дослідник Веньїн Сю (Wenyiing Xu, «A Womanist Production of Truths») також звертається до аналізу гендерних ролей у творчості Емі Тан. Веньїн Сю доводить, що функціонування міфічного у романах Емі Тан, зокрема міфів про Місячну Пані у романі «Клуб радості та вдачі» та Кухонного Бога у романі «Дружина Кухонного бога», «руйнує гендерні ідеології та надає жінці певну свободу від патріархального домінування» [6].

Ін-їн не може піддати сумніву правду традиційного міфу, та у всіх її словах відчувається туга і жаль: «...I did not understand her entire story, I understood her grief» [5,81]. Емі Тан пропонує поглянути на відомий міф з іншого боку та побачити самотність Місячної Пані, самотність, як проблему і сучасного часу. Героїня роману переосмислює китайський міфологічний сюжет, перенісши акцент із покарання за порушену заборону на ситуацію самотності жінки. І справа тут не тільки у гендерній конверсії: не тільки чоловік, але і жінка мають людське право на вибір – смерть чи безсмертя. Головним аспектом переакцентування китайського міфу є питання психологічного пошуку, самовизначення жінки у світі: «... but now that I am old, moving every year closer to the end of my life, I also feel closer to the beginning. And I remember everything that happened that day because it has happened many times in my life. The same innocence, trust, and restlessness, the wonder, fear, and loneliness. How I lost myself» [5,83].

Дійсно, у романі «Клуб радості та вдачі» відомий міфологічний сюжет піддається «зніманню» і деконструкції. Риси міфу у романі Емі Тан не є національно забарвленими, а висвітлюють універсальний зміст загальнолюдських цінностей та сподівань. Соціально-психологічна конверсія міфологічного сюжету надає підстави вважати, що міф у творчості Емі Тан не репродукується, і не перецентрується (як вважають деякі дослідники, зокрема Веньїн Сю та Тамі С.Конард), а деконструється, якщо під деконструкцією

розуміємо, за Жаком Дерріда, спробу розібрати всю систему понять, сформованих навколо знаку (у даному випадку – навколо міфологеми). Деконструкція китайського міфу припускає, що новий авторський міф «говорить» про дещо інше, ніж здається на перший погляд, приймає численні значення, закладені у текст і не завжди пов'язані із задумом автора. Деконструкція залишає за текстом право розповідати свою власну історію, не пов'язану ані з автором, ані з його адресатом, втрачати настанову на кінцевий результат, кінцеве осягнення. Як зауважувала сама Емі Тан: «I like the idea of a story for which it's not always clear what you learned at the end, at least not intellectually» [2,19].

Таким чином, китайське у формі авторського міфомислення Емі Тан зберігається на рівні образу, наповнюючись загальнолюдським змістом, що надає транскультурного змісту творчості письменниці.

Література

1. Bloom, H. Amy Tan. – Philadelphia: Chelsea House, 2001. – 183 pp.
2. Carabi, Angels. Belles Lettres Interview: Amy Tan // Belles Lettres. – 7 – 1991. – pp. 18-19
3. Conard, Tammy S., Creating an Asian-American Mythology: Storytelling in Amy Tan's Fiction: <http://etd.lib.ttu.edu/theses/available/etd-01292009-31295012829205/unrestricted/31295012829205.pdf>
4. Huntley, E. D., Amy Tan. A Critican Companion. – Westport, CT: Greenwood Press, 1998. – 168 p.
5. Tan, Amy. The Joy Luck Club. – New York: G. P. Putnam's Sons, 1989. – 288 p.
6. Xu, Wenyin. A womanist production of truth: www.fau.edu/english/facultypages/facultycvs/xuev.pdf
7. [Барт, Ролан. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Издательская группа Прогресс, Универс, 1994. – с. 72-130](#)
8. Мелетинский Е.М., Поэтика мифа. – М.: Издательская фирма Восточная литература РАН, 2000. – 407 с.
9. Топоров В.Н., Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. – М.: Прогресс - Культура, 1995. – 623 с.

Анотація

Надута Т.В. Міфореконцептуалізація китайського образу Місячної Пані у романі Емі Тан «Клуб радості та вдачі». Дана стаття пропонує аналіз реконцептуалізації відомої китайської міфологеми Місячної Пані. Метою аналізу було з'ясування передпризначеності реконцептуалізації китайських міфічних сюжетів у сучасній сіно-американській літературі. Встановлено, що, міфореконцептуалізація у романі «Клуб радості та вдачі» є художнім прийомом, що сприяє переорієнтації концептів китайських міфів у площинах

східний/західний, чоловічий/жіночий. Деміфологізація підкреслює зміст певних загальнолюдських цінностей, що надає транскультурного змісту творчості письменниці

Ключові слова: *реконцептуалізація, міфологема, міфологічний сюжет, деміфологізація*

Аннотация

Надута Т.В. Мифореконцептуализация китайского образа Лунной Леди в романе Эми Тан «Клуб радости и удачи». Данная статья предлагает анализ реконцептуализации известной китайской мифологеми Лунной Леди. Целью анализа было установить предназначенность реконцептуализации китайских мифологических сюжетов в современной сино-американской литературе. Установлено, что мифореконцептуализация в романе «Клуб радости и удачи» является художественным приемом, способствующим переориентации концептов китайских мифов на уровнях восточный/западный, мужской/женский. Демифологизация подчеркивает смысл определенных общечеловеческих ценностей, что позволяет говорить о транскультурном содержании творчества писательницы.

Ключевые слова: *реконцептуализация, мифологема, мифологический сюжет, демифологизация*

Summary

T. V. Naduta. “Re-conceptualization” of Chinese mythological image Moon Lady in Amy Tan’s “The Joy Luck Club”. The article focuses on analysis of “re-conceptualization” of famous Chinese mythologeme Moon Lady. The task of the analysis was to determine the nature of Chinese myths’ re-conceptualization in modern Chinese-American literature. The author demonstrates that myths’ re-conceptualization in Amy Tan’s “The Joy Luck Club” acts as a literary device, intended to transform original concepts concerning their definitions as Eastern/Western, male/female. Demythologization emphasizes certain universal values, which leads to further transcultural understanding of Amy Tan’s writing.

Key words: *re-conceptualization, mythologeme, mythological subject, demythologization*

Статья прорецензирована и рекомендована к печати заведующей кафедрой сравнительной филологии восточных и англоязычных стран, проф. Липиной В.И.